

Др АНДРЕЈ ФРУШИЋ

АУТОКЕФАЛИЈА РУСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ И ЊЕНО УЗДИЗАЊЕ НА СТЕПЕН ПАТРИЈАРШИЈЕ 1589 г.

После смрти митрополита кијевског и целе Русије Фотија (1408—1431), Грка по пореклу, крајем 1432 године наречен је био за митрополита, Јона, епископ рјазански и муромски.¹ Кандидат је био изабран од стране великог кнеза Василија Васиљевића (1425—1462) у сагласности са епископима и великашима и предложен Васељенском патријарху на потврду, пошто је Руска црква била само аутономна митрополија у саставу Цариградске патријаршије. Руска митрополија се тада територијално простирала на територије Московске велике кнежевине и велике кнежевине Литве, у чијем су саставу биле земље данашње Беле Русије, Украјине и Галиције. Митрополити су резидирали у Москви од 1326 године; иако су и даље носили титулу митрополита кијевског и целе Русије. Чињеница да се митрополија територијално простирала у више држава отежавала је постављење новог митрополита. Велики кнез литвански Свидригаило је после смрти митрополита Фотија издејствовао у Цариграду потврду, за митрополита, свога кандидата, епископа смоленског Герасима (1433—1435), који је имао претензије на целокупну митрополитску област (сведоче о томе летописи Псковски и Литавски). Герасим је кратко време био митрополит; 26 јула 1435 године, био је од стране свирепог кнеза Свидригаила осуђен, као велеиздајник, на смрт и спаљен. У Москви се водила борба о великокнежевски престо, док се није напослетку утврдио велики кнез Василије Васиљевић, те је тек тада могао епископ Јона да пође у Цариград на потврду за митрополита од стране васељенског патријарха. Епископ Јона је то и учинио крајем 1435 или почетком 1436 године. Када је епископ Јона дошао у Цариград, наишао је на сасвим измењену ситуацију. Средином 1436 године за митрополита је посвећен Исидор, Грк по народности² врло образован човек.³

¹ Очувала и из тог времена једна грамата од 11 марта 1433, Јоне „нареченога въ святѣйшую митрополию русскую“ Павлов, Памят. № 61, col 521.

² Ῥωμαῖος τὸ γένος, Диска сар. XXXVI, стр. 142.

³ Никоновски летопис вели: Многимъ языкомъ сказатель и книжникъ V, 123; Симеон суздаљски, пратлац Исидоров на Флорентинском сабиру, вели за Исидора: „болѣ всехъ Грекове мнѣли его великимъ философомъ“, А. С. Павловъ стр. 200; византиски писац Халкондил га назива: „ελλογιτός“, Migne P. lib VI, t. 159 col. 292.

До избора за митрополита био је Исидор игуман манастира св. Димитрија у Цариграду и као такав био је послан, као царски изасланик, на Сабор у Базел, године 1433. где је преговарао о сједињењу цркава⁴. У оно време су цар и патријарх постављали на видна места у јерархији врло учене људе, сем Исидора били су то, учени Марко Евгеник, потоњи митрополит ефески и Висарион митрополит никејски. Епископ Јона се помирио са чињеницом да је већ посвећен митрополит за Русију и у пратњи новог митрополита се вратио у Москву, 2 априла 1433 године. Никоновски летопис вели за митрополита Исидора: „пріятъ его великій князь Василій чеснеѣ... и дары свѣтлыми и многими одари его“. Цар Јован VI Палеолог у нади да ће спасти Византију обрати се Западу за помоћ. Рим је понудио посредништво, али је безусловно захтевао унију са православном црквом на Истоку и предложио преговоре на сабору у Ферари за 1438 г. Цар је задобио за своје планове свога, цариградског, патријарха Јосифа и неке виђеније јерархе — патриоте, међу којима су се истицали нарочито Висарион никејски и Исидор митрополит руски. Са дозволом великог кнеза Василија, како то тврди Голубински⁵, кренуо је митрополит Исидор, после петомесечног боравка у Москви за Италију у пратњи сто особа, довољних да репрезентују московског великог кнеза, јер како каже пратилац митрополита Исидора на путу за Италију, Симеон, суздаљски: „За неже славна бѣ земля та и Фрязове зовут ее великая Русъ“⁶. У пратњи су били истакнути, царев изасланик тверски бојар Тома и епископ суздаљски Аврамије. Из Москве су митрополита испратили врло љубазно и у свим градовима, кроз који га је пут водио, био је свечано дочекиван и испраћен, од стране епископа и велможа. Тако је то било у Тверу, Новгороду, Пскову, одакле је отишао у Ригу, затим је преко Немачке приспео у Италију 18 августа 1438 године. Пут је трајао без 12 дана једну годину. Сабор Источне и Западне цркве почео је у Ферари 8 октобра 1438 године, а наставио се у јануару 1439 године у Флоренцији. Грци и Латини се нису могли сложити за све време; но мисао и циљ ради које су и дошли на Запад, на крају је победила, а то је, помоћи своје цару и спасти Византију, ради чега су из патриотских разлога пристали на компромисе и унију са Римом. Унија је свечано проглашена 6 јула 1439 године. Велики поборници уније су били Висарион, никејски и специјално Исидор митрополит руски, што сведочи Јосиф епископ метонски.⁷ Акт о унији⁸ Исидор је потписао са: „στέργων καὶ συγκαίβην ὑπεύραφα“, с љубављу се саглашавам и одобравам и потписујем се. Аврамије, епископ суздаљски се потписао по наређењу Исидоровом, овако: Смирений епископъ Авраамій суздаљскій подписую. За ову своју велику ревност, на сједињењу цркава, папа је дао Исидору титулу кардинала и легата de latere за провинције Литву Ливонију, целу Русију и Лежију (Пољска). Митрополит а сада и кардинал Исидор

⁴ Сиропул: *Historia vera unionis non verae*: „τιμιωτατος εν ιεροπολιτινος και καθηγουμενος..... κβριος Γαϊδωρος“

⁵ *Исторія русской церкви* Т. II стр. 431

⁶ Павловъ стр. 199.

⁷ *Migne* t. 159, col. 1072, апологија против Марка ефеског.

⁸ *Miclochitch*, *Monumenta* p. 46.

кренуо је 6 септембра за Русију, и то преко Венеције, Сења, Загреба, Будима, одакле је дошао у Краков, где је као кардинал свечано дочекан од стране краља пољског Владислава и епископа. Пошто је посетио Љвов, Вилно, Смоленск и Кијев, делове своје митрополије, како то сведоче летопис (Густински) и Симеон Суздаљски, стигао је напокон, митрополит Исидор, треће недеље великог поста 19 марта 1441 године у Москву. Митрополит је свечано ушао у Москву у свој катедрални храм св. Успенија; пред њим се носио латински крст, пошто је био римски кардинал и легат апостолског престола. На архијерејској литургији, коју је отслужио, митрополит Исидор је споменуо као главу цркве папу Евгенија и дао је да архиђакон прочита са амвона грамату тзв. осмог васељенског сабора у Флоренцији о сједињењу цркава. Великом кнезу је дао специјално писмо, које му је упутио папа Евгеније, препоручујући му митрополита Исидора, кардинала и легата римског апостолског престола, са жељом да му помогне око спровођења уније. Митрополит Исидор није наишао у Москви на разумевање, напротив, велико негодовање је настало у Русији. Велики кнез је наредио да се митрополит Исидор лиши слободе, а пошто је и у затвору у Чудовом манастиру у Москви, остао упоран и унијата, омогућио му је велики кнез Василије да 15 септембра 1441 побегне из земље, вероватно да не би имао политичких тешкоћа са иностранством, пошто је Исидор био римски кардинал. Митрополит Исидор се вратио у Рим, али и даље је фунгирао као митрополит кијевски и целе Русије, са надом да ће се кад тад вратити у Москву. Унијатски цариградски патријарх Григорије Мама (1445—1450) у једном писму кијевском кнезу Александру Владимировићу, напомиње да ће се: „преосвященный митрополитъ киевскій всея Руси и всечесный кардиналъ киръ Исидоръ о Святем Дусѣ возлюбленный братъ⁹...“ вратити. Митрополит Исидор је живео неко време и у Цариграду, вероватно да је то било пре смрти цара Јована VI Палеолога († 31 октобра 1448 године). У то време митрополит Исидор је хиротонисао Данила епископа владимирског и берестејског (Мала Русија), за онај део митрополије који је био у Литви. Последњи пут био је Исидор у Цариграду да у Св. Софији још једном прогласи унију, али је већ 29 маја 1453 пао Цариград и тиме је интерес за унију код Грка престао, пошто је и иначе био форсиран само од стране царске власти и патријараха Митрофана и Григорија, а није имао корена код православних Грка. Унија је била осуђена од стране источних патријараха у Јерусалиму 1443 године и у самом Цариграду 1450 године.

Руска аутономна митрополија, бекством или боље рећи прогонством митрополита Исидора, остала је упражњена и одвојена од унијатске патријаршије у Цариграду. Требало је поставити митрополита без потврде цариградског патријарха и то се и десило 15 децембра 1448 године. Епископ Јона, рјазански, био је од стране сабора епископа, архимандрита и игумана а вољом великога кнеза Василија, изабран, за првог аутокефалног митрополита Руске земље. Митрополит Јона је био признат прво у Московској великој кнежевини а тек 31 јануара 1451 био је признат и у Литви од стране краља пољског и великог кнеза

⁹ А. Н. Поповъ стр. 332.

литванског Казимира; једино није добио Галицију која је била тада већ од XIV века у саставу римокатоличке Пољске. Митрополит Јона је управљао целом митрополијом све до 1458 године, кад је папа Каликст III поставио за Литву и Галицију, Григорија, бившег архиђакона митрополита Исидора (Исидор се услед старости није решавао да пође у Литву, а ускоро је и умро 27 априла 1463). Посвећење Григорија за митрополита извршио је избегли патријарх — унијат Григорије Мама, који је живео у Риму, док је грамату о постављењу издао папа Пије II (Енеја Силвије Поколомини). Чим су у Москви дознали да нови митрополит унијат Григорије иде у Литву у Кијев, одмах су предузели мере да то спрече. Велики кнез Василије Васиљевић, написао је писмо краљу Казимиру у коме га моли да не пушта унијата митрополита у Кијев, јер у целој Русији може бити само један митрополит. Митрополит Јона је упутио своје изасланике, тројицког игумана Васијана и кириловског Касијана са поруком и апелом на епископат и великаше у Литви да се одупру новом митрополиту унијату. Мисија и великог кнеза и митрополита Јоне није успела; краљ Казимир, као римокатолик примио је митрополита Григорија и шта више препоручивао је великом кнезу Василију да га и он прими у Москву, а да отстрани митрополита Јону. Митрополит Јона сазове сабор епископа велике кнежевине Московске крајем 1459 године на коме су се епископи заклели и ту заклетву писмено потврдили, да ће бити увек верни матери Московској цркви, њему и његовим наследницима и да неће имати никакве везе са унијатом митрополитом.¹⁰ Прилике под којима је постављен за митрополита од стране Руса митрополит Јона, биле су изванредне; у Цариграду су и цар и патријарх примили унију, логично је да се Руска црква морала одвојити од Цариграда, од матере цркве; али се тада није мислило да то тако остане и у будуће; решење је било привременог карактера, све до времена док се у Цариград не врате православни патријарси. Међутим десио се још један, врло важан догађај, наиме пад Цариграда 29 маја 1453 године; догађај који је дефинитивно одвојио Руску митрополију од Цариграда. Цариградски патријарси после пада Цариграда су одбацили унију, али заузети својим бригама око сређивања односа између цркве и нове нехришћанске државе, Турске, нису одмах протествовали против независности Руске митрополије. Први протест је дошао од стране патријарха Дионисија I, и то у случају митрополита унијата Григорија кијевског. Митрополит Григорије после дванаестогодишње управе митрополије у Кијеву врати се православној вери и 1470 године замоли потврду и признање од патријарха у Цариграду за митрополита кијевског и целе Русије. Патријарх Дионисије I га прими у православље и потврди за митрополита, с тиме, да се Григорије има признати за јединог легалног и канонског митрополита целе Русије, а да се отстрани митрополит у Москви, као незаконити и непризнати од Васељенске патријаршије у Цариграду. У Москви су после смрти митрополита св. Јоне (умро 31 маја 1461 године) бирани митрополити вољом великог кнеза и сабора епископа и вишег свештенства, те се велики кнез Иван III Васиљевић (1462—1505) и не осврће на овакво решење патријарха Дионисија I, док се митрополит Григорије није

¹⁰ Исп. А. Шпаков, Государство и церковь стр. 239, 240.

никад усудио да своју власт простре и на Московску државу. У једној посланици упућеној архиепископу новгородском Јони¹¹, велики кнез Иван III Васиљевић вели да је положај Цариградског патријарха под Турцима врло бедан; Патријарх живи: „в убожествѣ въ бесерменскихъ рукахъ въ чужој неволѣ, а наше ся православие изрушило“ а за патријарха, који више није слободан но слуга и роб султанов, вели Иван III „не требую его, ни его благословенія, ни его не благословенія, имѣем его от себя, самага того патриарха, чужа и отречена“ и тиме се и завршило. Московска митрополија је постала независна, аутокефална, избором митрополита Јона. Цариградска патријаршија је tacite признала сам факат аутокефалије. Свети Јона је био постављен за аутокефалног митрополита, услед уније у Цариграду, а његови наследници, ради пада Цариграда у турске руке. П. Н. Миљуков вели: „На сто година пред установљењем Руске патријаршије Руска црква се морално и духовно еманциповала од Византије. Ова еманципација била је изведена при директном дејству државних власти и директних интереса великог кнеза московског.“¹²

Јерусалимска патријаршија¹³ је прва признала аутокефалну Руску митрополију, у личности патријарха Јоакима, који је послао у Москву свога рођака протосинђела Јосифа да скупља милостињу за обнову храма Васкресења у Јерусалиму, с молбом да га тадањи, други по реду аутокефални митрополит руски Теодосије (1461—1464) хиротонише за митрополита Кесарије Филипове.

За време владавине Ивана III Васиљевића (1462—1505) Русија је уживала у свету велики углед. Браком Ивана III са синовцем последњег византског цара Константина XI Драгаша († 1453) Софијом Палеологом, Иван III се сматра наследником византског царства, по тадашњем схватању јединог на земљи царства, васељенског карактера. Ово мишљење заступају и на Западу. У писму сињорије из Венеције године 1473 Ивану III, наводи се да великом кнезу припада царски престо у Цариграду као мужу византиске принцезе¹⁴. Велики кнез Иван III сматра себе а и назива самодршцем, аутократором и наследником византиских царева, употребљавајући пуве царске титуле. За државни грб у Русији узет је византиски двоглави орао. Московски велики кнез је био тада једини православни владар на земљи. Великом кнезу московском је идеал, бити окружен сјајем василевса — императора, бити миропомазаник Божји, поборник и заштитник Васељенске цркве (τουτῆς ἐκκλησίας προαγωνιστὸς καὶ προαχὼν) бити као и византиски цареви „Епископом спољних послова цркве“. Идеал је био православно царство васељенског и теократског карактера, како су га схватили у Византији у XIV веку.¹⁵

¹¹ Павлов, Памят.

¹² Очерки по истории русской культуры ч. II, изд. 2 стр. 23.

¹³ Голубинский и. р. ц. т. II стр. 530.

¹⁴ Senats, Secreti XXVI, стр. 50, П. Пирлинг, Россия и Востокъ.

¹⁵ Исп. посланица патријарха цариградског Антонија, великом кнезу Василију Димитријевичу, године 1389 из Acta Patriarchatus II t. p. 188—197; и Pichler Geschichte d. kirchl. Trennung zw. Orient und Occident I, s 414—415.

1492 године митрополит московски Зосима вели у новој састављеној пасхалији за осму хиљадиту годину да је сада Иван III Васиљевић нови цар Константин у новом граду Константиновом Москви. Старац псковског Елеазаровог манастира, Филотеј, вели у својој посланици, великом кнезу Василију Ивановичу (1405—1533) да је московски владар: „Иже во всей поднебесной христианом царь“ и „яко два Рима падоша а третій стоит а четвертому не быть“¹⁶ Москва се стала називати: „Богом хранимымъ царствующемъ граду третьимъ Римом“ а Руси „новим Израилем“. После пропасти Цариграда велики кнез Василије Васиљевић већ себе назива као и византиски василевси „благоверни и боговенчани цар“, тако исто и његови наследници, Иван III Васиљевић, супруг византиске царске принцезе и Василије Иванович, по матери Грг, Палеолог. Проглашење царства и венчање царским венцем извршио је тек Иван IV Васиљевић, Грозни (1533—1584) 16 јануара 1547 године. Обред крунисања извршио је митрополит Макарије (1542—1563), знаменити јерарх руски. Десет година доцније 1557 обратио се Иван IV Васиљевић цариградском патријарху Дионисију, посланством, на челу са архимандритом Спасо-Јефтимјевог манастира Теодоритом, за потврду, за чин царски и крунисање. Цариград је то учинио тек 1562 године, када је Васељенски патријарх Јоасаф II послао потврдну грамату коју су потписали 1561 патријарх и још 32 митрополита, један архиепископ и три епископа. Васељенски патријарх је истина инсистирао да се Иван IV венча поново царском круном преко патријарховог легата митрополита кизичког и евегрипског Јоасафа, пошто је, по патријарховој теорији, само стари и нови Рим могао крунисати царе, а да то московски митрополит и било који други митрополит не могу извршити. Руси су ове претензије Цариграда одбили и Цариград није више на томе инсистирао. Када је Москва постала трећи Рим и васељенско царство са миропомазаним и царским венцем овенчаним царем, који је као и такав и био признат за „светог цара свих православних хришћана“ и потврђен од стране источних патријараха, то је тиме Москва морала добити и патријарха који ће крунисати „православнога цара, јединог на земљи“.¹⁷ Наследник цара Ивана IV Грозног, Теодор Иванович (1584—1598) објавио је године 1586 своју намеру: „Устроить в Москвѣ превысочайшій престолъ патриаршескій“ и решио је да се о томе воде преговори са источним патријарсима. Антиохиски патријарх Јоаким долазећи у Москву, по милостињу, године 1586, одобрио је овакву цареву намеру и обећао подршку и посредништво код других патријараха. 1588 године указала се Русима изванредна прилика, доласком у Москву, Васељенског патријарха Јеремије. Патријарх је дошао 13 јуна 1588 године у пратњи митрополита Монемвасиског Јеротеја, који је оставио за собом, спис „хронограф“ и еласонског архиепископа Арсенија, који је написао своје мемоаре о боравку у Русији, и других духовних лица. Патријарх је дочекан са великом помпом и сјајем од стране цара,

¹⁶ Исп. В. И. Малинин, Старецъ Елеазарова монастыря Филовей и его посланія, отдѣлъ VII, стр. 522.

¹⁷ Исп. Н. О. Каптарев, Патриархъ Никонъ и царь Алексѣй Михайловичъ т. II стр. 55—56.

митрополита, великаша и народа. За све време боравка патријарху је указивана велика почаст, на богослужењима, пријемима, а од стране цара и митрополита је био обдарен великим поклонима. Патријарх Јеремија је донео цару Теодору свете реликвије и делове светих моштију као поклоне, а међу осталима и: „Мошти святого великога царя Константина, кост ручна от лохти в кiette серебряном, а привез тѣ мошти въ царѣгород из Сербские земли Сюлеман салтан и отдал Патријарху“¹⁸

Како је Русијом управљао, услед болести царева бојарин а доцније и цар Борис Годунов (цар 1598—1606), рођени брат жене царева, царице Ирине, патријарх Јеремија је са њиме и водио разговоре око успостављања Руске патријаршије. У почетку је патријарх Јеремија хтео да да Руској цркви (која је номинално још зависила од васељенског патријарха) статус: „как в Ахридь“,¹⁹ али Руси на ово нису пристали. Видећи православну цркву где цвета у Руској царевини а уједно и да удовољи цару и Борису Годунову понуди се сам Јеремија да остане у Москви као патријарх. Овим Јеремијиним поступком било је решено питање патријаршије у Русији. О овој жељи патријарховој био је обавештен цар Теодор и Борис Годунов. Цар је донео решење да се Јеремија призна за патријарха, али да му резиденција буде у граду Владимиру (резиденцији руских митрополита до 1326 године) а у Москви да и даље остане митрополит Јов, који је био омиљена личност код цара и Бориса Годунова. Видећи тиме себе пониженим, јер како каже сам патријарх Јеремија: „Миѣво Володимирем быти не возможно за неже патриархи бываюгѣ при государѣ всѣгда, а то, что за патриаршество, что жити не при государѣ, то му остатца никак не возможно“²⁰

Када је патријарх Јеремија дефинитивно одбио царев предлог да остане као патријарх у Русији, са седиштем у Владимиру, цар га тада замоли да за патријарха благослови митрополита московског Јова. Хронограф митрополита монемвасиског Јеротеја (важан и истинит извор о установљењу Московске патријаршије) вели да је то патријарх учинио: „не по доброй волѣ“.²¹

17 јануара 1589 г. цар Теодор је сазвао сабор Московске митрополије. На сабору су присуствовали, цар, митрополит Јов московски, архиепископи: новгородски Александар, казански Јеремија, ростовски Варлам, епископи: суздаљски Јов, рјазански Митрофан, смољенски Силвестар, тверски Захарије, коломенски Јосиф, сарски и подонски Геласије, архимандрити и игумани великих манастира и чувени „старци“ Леонид и Варсонофије. Цар је на Сабору изложио ток преговора око установљења патријаршије, са патријархом Јеремијом и упознао Сабор са својом жељом да митрополит Јов буде изабран за патријарха целе Русије. По жељи цара и Сабора дјак царски (логотет) Андреј Шчелкалов је саставио чин постављења за патријарха према грчком чину, који је донео патријарх Јеремија и чину о постављењу московског митро-

¹⁸ Греч. Ст. Спис № 3. стр. 49—52 (105—107); Соловецкий рукопись № 852, л. 64.

¹⁹ К. Σαδας, op. cit. σελ 20—21, М. Макариѣ И. Р. Ц. Т. X, стр. 21—27.

²⁰ Синод. рук. № 703, л. 81—81 обр. (140—141).

²¹ К. Σαδας op. cit. σελ 21—22.

полита, којег су израдили оци Московског помесног сабора, Руске цркве, 1564 године, с неким изменама, које су биле усвојене, при постављењу за митрополита, митрополита Дионисија 1581 године. Сабор је 23 јануара 1589 године у присуству патријарха Јеремије предложио цару тројицу кандидата за патријарха целе Русије и то митрополита московског Јова, архиепископа новгородског Александра и архиепископа ростовског Варлама. Цар је од тројице предложених кандидата изабрао митрополита Јова за патријарха док су архиепископи Александар и Варлам били изабрани за митрополите, први за новгородског а други за растовског. 26 јануара 1589 године извршена је свечана интронизација Јова, за првог патријарха московског и целе Русије. Пре него што се вратио у Цариград, патријарх Јеремија је по жељи царевој а нарочито Бориса Годунова, издао потврдну грамату, којом се званично признаје Руска патријаршија и одређује да се у будуће има бирати патријарх московски и целе Русије само од стране: „Освјашеногъ Собора“, самостално од својих руских архијереја, митрополита, архиепископа и епископа. У грамати се карактеристично вели да је Москва трећи Рим и да је патријарх Јов изабран од стране цара по савету сабора „великаго росискаго и греческаго царствія“. Грамата је била утврђена царским печатом,²² и потписима патријарха Јеремије, васељенског са печатом, московског патријарха Јова, са печатом, митрополита са печатима и то: ростовског, казанског, крутичког, грчког митрополита Јеротија, архиепископа: пермског и суздаљског и епископа коломенског. Од 76 чланова сабора има потписа само од 32, а има потписа и од нечланова сабора и то грчког архиепископа еласонског Арсенија и архимандрита Христофора. Патријарх Јеремија је обећао цару и патријарху Јову да ће по повратку у Цариград обавестити источне патријархе и архијереје о догађајима у Москви, о оснивању нове патријаршије у Москви, и да ће прибавити о томе сагласност и благослов целе цркве. Сабор се састао у Цариграду 9 маја (Никоновски летопис) 1590 године, на којем је била призната Руска патријаршија са рангом после Јерусалима тј. дато јој је пето место по реду у православној цркви. О томе је издата и саборска грамата коју су потписали и утврдили својим печатима патријарси: цариградски Јеремија, антиохиски Јоаким, јерусалимски Софроније и још 42 митрополита, 19 архиепископа и 20 епископа. Грамату је однео у Москву митрополит трновски Дионисије (потомак Кантакузина и Пелеолога, личност врло уважена код Грка у то време), у пратњи епископа гривенског Калистрата и других свештених лица и уручио је 28 јуна 1590 године цару Теодору. Када су у Москви видели из грамате да је московској патријаршији било одређено пето место и да у грамати нема потписа александриског патријарха (није га било, пошто је патријаршки престо био упражњен смрћу патријарха Силвестра) цар Теодор је инсистирао на сазивању новог сабора Источне цркве на коме се има Руској патријаршији дати трећи ранг тј. после александриске а пре антиохиске патријаршије и на коме треба свакако да буде и нови александриски патријарх (Мелетије Пигас, који је нападао патријарха Јеремија ради установљења Московске патријаршије). Руска дипломатија је много радила на Истоку да се осигура московској Патри-

²² М. Макариј оп. cit. t. X, стр. 41.

jarшији треће место међу патријаршијама. Сабор се састао 12 фебруара 1593 године. Главну реч је на сабору водио, чувени канониста онога времена, александриски Патријарх Мелетије Пигас, који се користио својом титулом „Папе и судије Васељене“, и на основу канона 24 и 28 у Халкидону и 36 Трулског одредио је, уз пуну сагласност Сабора, пето место Московској патријаршији, по реду аутокефалних цркава у Источној цркви. Сабор је издао грамату коју су потписали сви чланови Сабора. Царев изасланик Григорије Афанасијев однео је у Москву грамату и тиме је овај спор дефинитивно завршен.

Властодршци су били ипак задовољни јер је Москва имала као „трећи Рим“, „превисочаишиј престолъ патриаршескiй“; имала је свога патријарха који легално може да крунише и миропомаже светим миром „свете богомвенчане царева трећег Рима“.

Zusammenfassung

Dr. ANDREJ FRUŠIĆ

AUTOKEPHALIE DER RUSSISCHEN PRAWOSLAWEN KIRCHE UND DEREN ERHÖHUNG IN DEN RANG DES PATRIARCHATS IM JAHRE 1589

Als Isidor, der Metropolit der autonomen, von dem Patriarchat in Konstantinopel abhängigen Russischen Metropole am 6. Juli 1439 auf dem Konzil in Florenz, zusammen mit dem byzantinischen Kaiser und den griechischen Bischöfen, die Union annahm, wurde er nach seiner Rückkehr nach Moskau von der Russischen Kirche verurteilt und im Jahre 1441 vom Grossfürsten Wassilije des Landes verwiesen. Darauf trennte sich die Russische Kirche von dem Konstantinopler Patriarchat. Nach der Festigung der politischen Verhältnisse in Russland schritt man erst am 15. Dezember 1448 zur Wahl eines neuen Metropoliten. Der heilige Jonas, der Bischof von Rjazan, wurde von der Synode der Russischen Kirche zum ersten autonomen Metropolit des Russischen Reiches gewählt. Das Patriarchat in Konstantinopel erkannte die Autokephalie stillschweigend an, obwohl es gegen diese einmal, u. zw. im Jahre 1470, zur Zeit des Patriarchen Dionysius I., Einspruch erhoben hatte. Mit dem Fall Konstantinopels in die Hand der Türken am 29. Mai 1453 verschwand auch das prawoslawe Kaiserreich, so dass Moskau als die einzige prawoslawe Grossmacht verblieb. Durch die Ehe Iwan III. Wassilewitsch (1462–1505) mit der Prinzessin Sophie aus der kaiserlichen Dynastie der Paläologos wurde Moskau, nach den damaligen Auffassungen, Erbe des oströmischen Reiches, des einzigen legitimen ökumenischen Reiches auf Erden. Der Grossfürst von Moskau übernimmt auch die Rolle eines βασιλεύς und eines Autokraten. Iwan IV., der Grausame (1533–1584), lässt sich auch am 16. Januar 1547

zum Kaiser „des dritten Roms“ ausrufen, salben und als solcher krönen. Der Zar Iwan der Grausame erhielt von dem ökumenischen Patriarchen und von der ganzen östlichen Kirche ein Bestätigungsschreiben und wurde nach dem Brauch der Zeit als „von Gott geweihter Kaiser aller prawoslawen Christen“ anerkannt. Der Patriarch von Konstantinopel, Joasaph, hatte allerdings eingewendet, dass die Zeremonie der legalen Krönung nur dem ökumenischen Patriarchen zustehe, was zur Folge hatte, dass man in Russland immer mehr darauf bestand, in Moskau, „der Residenz des prawoslawen Zaren aller Christen“, ein Patriarchat zu gründen. Dem Zaren Theodor Iwanowitsch und dessen Mitherrscher Boris Godunow gelang es, den Patriarchen von Konstantinopel, Jeremias, bei seinem Besuch in Moskau 1588/89, dafür zu gewinnen, die Russische Kirche in den Rang eines Patriarchats zu erheben, damit „die Kaiser des dritten Roms“ durch eigene Patriarchen legal gekrönt werden könnten. Die Synode der Russischen Kirche wählte im Beisein des Patriarchen von Konstantinopel, Jeremias, drei Kandidaten und schlug sie dem Zaren zur Bestätigung vor, darunter auch Hiob, den Metropoliten von Moskau, der vom Zaren am 23. Januar 1589 als der erste Patriarch von Moskau und ganz Russland auch bestätigt wurde. Am 26. Januar 1589 fand die feierliche Inthronisation Hiobs als des ersten russischen Patriarchen statt.

Die östliche Kirchen erkannte auf den Konzilen 1590 und 1593 das neue Patriarchat an und wies ihm den fünften Platz unter den autokephalen prawoslawen Kirchen an.

Резюме

Др АНДРЕЙ ФРУШИЧ

АВТОКЕФАЛИЯ РУССКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ И ЕЕ ВОЗВЫШЕНИЕ НА СТЕПЕНЬ ПАТРИАРХИИ В 1589 ГОДУ

Когда Исидор, митрополит автономной русской митрополии, зависимой от царьградской патриархии, на Флорентийском соборе, 6 июня 1439 года, принял унию вместе с византийским царем и греческими иерархами, то по возвращении своем в Москву, был осужден русской церковью и в 1441 году был изгнан великим князем Василием (1425—1462). Русская церковь тогда отделилась от царьградской патриархии. Только после стабилизации политических условий жизни в России, приступлено было, 15 декабря 1448 года, к избранию нового митрополита. Святой Иона, епископ рязанский, был избран собором русской церкви первым самостоятельным митрополитом русской церкви. Царьградская патриархия tacite признала автокефалию, хотя однажды, в 1470 году, за время патриарха Дионисия I, и протестовала. С падением Царьграда, 23 мая 1453 года, и переходом его в турецкие руки, не стало православного царства и Москва оказалась в целом мире един-

ственной великой православной силой. Благодаря браку Ивана III Васильевича (1462—1505) с принцессой Софией, из царской династии Палеолога, Москва сделалась, по тогдашним понятиям, наследницей восточного римского царства, — единственного легального вселенского царства на земле. Великий князь московский ведет себя как василевс и автократор. Иван IV Васильевич Грозный (1523—1584) провозглашается, миропомазуется и коронуется, 16 января 1547, за царя „третьего Рима“. Царь Иван IV Грозный получил и подтвердительную грамоту от вселенского патриарха и целой восточной церкви и был признан, по тогдашним понятиям, „боговенчанным царем всех православных христиан“. Царьградский патриарх Иоасаф сделал еще царю свое замечание, что обряд легального коронования может совершить только патриарх вселенский, почему в России стали добиваться установления патриархии в Москве, в городе, в котором теперь пребывает „православный царь всех христиан“. Царю Феодору Ивановичу (1584—1598) и его соправителю Борису Годунову удалось склонить царьградского патриарха Иеремию, во время его посещения Москвы, в 1588/89 г. к воздвижению русской церкви на степень патриархии, чтобы могли „цари третьего Рима“ легально короноваться своими патриархами. Собор русской церкви, в присутствии царьградского патриарха Иеремии, избрал и предложил царю трех кандидатов, между которыми был и митрополит московский Иов, кого царь 23 января 1589 и подтвердил за первого патриарха московского и всея Руси. 26 января 1589 года совершена торжественная интронизация Иова за первого русского патриарха. Восточная церковь признала новую патриархию на соборах 1590 и 1593 г. и определила ей пятое место между автокефальными церквями в православном мире.